

reproductive lexical skills of choosing a right word and using in with other words according to the communicative situation) are defined and analyzed as well.

Key words: *lexical competence in writing, written speech, lexical skills, knowledge, IT-specialists.*

УДК 378.147

Галина Попова

Херсонська державна морська академія

ORCID ID 0000-0002-6402-6475

DOI 10.24139/2312-5993/2019.01/051-060

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУДНОВОДІННЯ В МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ

У статті з'ясовано теоретичні засади формування професійної компетентності судноводіння в майбутніх судноводіїв. Проаналізовано тлумачення понять: компетентність, професійна компетентність майбутнього судноводія, професійна компетентність судноводіння. Визначено основні напрями формування професійної компетентності судноводіння. Виокремлено й охарактеризовано складові професійної компетентності судноводіння в майбутніх судноводіїв. Доведено, що професійна компетентність судноводіння – поняття динамічне й багатоаспектне. Його зміст змінюється згідно з процесами, що відбуваються в суспільстві й галузі судноводіння.

Ключові слова: *судноводіння, майбутні судноводії, компетентність, професійна компетентність, компетентнісний підхід, професійна діяльність.*

Постановка проблеми. Постійний та стрімкий розвиток професійної інформації, поява нової техніки, технологій потребує від професійної освіти прискореного оновлення змісту та розробок нових педагогічних технологій, що гарантують підготовку спеціаліста, який володіє практичними компетентностями на момент завершення навчання.

Об'єктивна зумовленість та етапність переходу від статичної «енциклопедичної» освіти до динамічної практико-орієнтованої системи професійної підготовки на основі компетентнісного, діяльнісного, системного та інтегративного підходів вимагає відповідних новій освітній парадигмі методів, засобів та технологій професійної підготовки, що відбувається в умовах розбудови інформаційного суспільства. Цей складний та багатогранний процес регламентується низкою нормативно-правових актів, а саме: Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Ці документи однозначно визначають основну мету сучасної професійної освіти як підготовку кваліфікованого робітника, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, здатного до ефективної роботи зі спеціальності на рівні світових стандартів.

Розвиток автоматизованих систем управління судном, цифрових технологій, супутникової навігації, систем штучного інтелекту ставлять перед професійною освітою морських спеціалістів суттєві вимоги змін у процесі професійної підготовки. Якість підготовки майбутніх судноводіїв залежить від того, наскільки навчальний процес орієнтований на майбутню професійну діяльність, яка пов'язана з вирішенням різноманітних завдань обробки, передачі, трансформації інформаційних потоків і процесів.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 7.10.2009 р. №1307 «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 р.» (*Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 р.*, 2009) визначено, що вирішальними факторами реалізації національних інтересів України у сфері морської діяльності є вдосконалення системи підготовки та перепідготовки фахівців морської галузі шляхом модернізації та приведення у відповідність до міжнародних законодавчих норм.

Саме в підготовці морських спеціалістів моменти співпраці з роботодавцями і визначення чітких компетентностей випускника реалізовані в стандартах Міжнародної Міжурядової організації (ІМО), що є основними документами, у яких регламентується підготовка майбутніх морських фахівців.

Дослідження щодо формування професійних компетентностей судноводіїв та досвід міжнародних та національних судноплавних компаній доводять, що це досить складний і тривалий процес, який вимагає накопичення певних професійних навичок і значного практичного досвіду, розвитку професійно важливих якостей (Герганов, 2016, с. 74).

Також потрібно зазначити, що сучасні теорія і практика професійної освіти майбутніх судноводіїв не забезпечують на належному рівні сформованість цілісного, системного сприйняття курсантами професійної компетентності. Наслідком цього є розуміння ними морської професії як окремих, хоч і певним чином пов'язаних процесів, відсутність у випускників розвиненого професійного мислення, можливість вирішувати проблемні професійні завдання.

Упровадження компетентнісного підходу в підготовку морських спеціалістів в умовах інформатизації суспільства змінює підходи до організації освітнього процесу й потребує уточнення поняття професійна компетентність судноводіння.

Аналіз актуальних досліджень. Необхідність застосування компетентнісного підходу в освіті започаткована у працях В. Вербицького, М. Кадемії, О. Овчарук, Г. Селевка, А. Хуторського, І. Драча, І. Зимньої, І. Зязюна, В. Шадрикова, І. Якиманської та ін.

Компетентнісний підхід у професійній освіті, як зазначає В. Загв'язинський, є важливим теоретичним підґрунтям її орієнтації на досягнення досить високого рівня знань, досвіду, обізнаності для здійснення

діяльності й спілкування в різних галузях і сферах (Педагогический словарь, с. 61). Дослідники компетентнісного підходу, аналізуючи визначення компетентності, яке надано в Глосарії термінів Європейського фонду освіти, зазначають, що компетентність – це здатність робити щось ефективно, відповідати вимогам при працевлаштуванні, здатність виконувати особливо важкі функції, а знання, уміння та навички розглядаються як можливі складові, які самі по собі не роблять людину компетентною (Иванов, 2003). Учені В. І. Звонніков та М. Б. Челишкова зазначають, що компетентність – це інтегративне поняття, яке розпадається на спектр компетенцій та характеризує в цілому можливість студента, що сформовані на базі низки пов'язаних завдань та вмій, та дозволяють ефективно виконувати дії або робочі функції по відношенню до стандартів, що очікуються в даній діяльності (Звонников, 2012, с. 17). Компетентність визначається як індивідуальна інтегративна характеристика фахівця, яка відображає готовність та спроможність здійснювати на належному рівні певну діяльність, виконувати професійні обов'язки, кваліфіковано вирішувати проблеми, застосовуючи набуті під час навчання й закріплені завдяки досвіду та самоосвіті знання, уміння й навички, ефективно мобілізувати власні здібності та досвід залежно від конкретної ситуації, демонструючи гнучкість і креативність мислення (Петренко, 2018, с. 211).

У межах нашого дослідження для нас цікавими є дослідження, які розглядають поняття «професійна компетентність» у галузі судноводіння.

Вивченням особливостей професійних компетентностей майбутніх судноводіїв займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники: Л. Д. Герганов, С. А. Волошинов, І. В. Сокол, М. І. Шерман., О. М. Безбах., М. В. Кулакова, В. В. Чернявський, Н. І. Черненко, В. О. Чернікова, О. Я. Тимофеева, О. П. Попова, О. О. Доброштан, М. О. Мусоріна, Д. Г. Корнеєв, В. Б. Смелікова. У дослідженнях і публікаціях цих та інших учених започатковано розв'язання проблеми формування професійних компетентностей майбутніх судноводіїв; на них ми будемо спиратися у своїй статті. **Метою** нашої статті є визначення аспектів професійної компетентності майбутніх судноводіїв, розкривши сутність поняття професійної компетентності судноводіння через ключові компоненти професійної компетентності та їх зміст.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, що уможливили досягнення окресленої мети.

Виклад основного матеріалу. Структура і зміст професійної компетентності визначається специфікою професійної діяльності та її приналежністю до визначених типів професій. Отже, для визначення професійної компетентності судноводіння в майбутніх судноводіїв потрібно визначити перелік задач, які вони повинні вміти розв'язувати у процесі професійної діяльності.

Сам процес судноводіння є процесом управління рухом судна на базі безперервного зорового або інструментального контролю за критеріями пересування, курсом, швидкістю, місцеположенням та станом судна. Основними напрямками професійної діяльності майбутніх судноводіїв є: маневрування та управління судном у різних умовах; використання технічних засобів судна; несіння вахти; підтримка судна в заданому рівні готовності; дії в надзвичайних ситуаціях; планування та організація безпечного навантаження та вивантаження; забезпечення безпеки людського життя на морі та охорони морського навколишнього середовища; загальна організація та керівництво мультинаціональним екіпажем; організація зовнішнього зв'язку з портовими службами, з іншими суднами; робота з документацією. Головні задачі, які вирішує капітан: управління судном; прокладка курсу, розрахунок шляху, відмітка про пересування на карті; вибір раціонального маршруту; контроль справності роботи навігаційних пристроїв. І. В. Севастьянова та С. Е. Моторна визначили фактори, що впливають на успішність роботи морських спеціалістів (табл. 1) (Севастьянова, 2016, с. 155).

Таблиця 1

Фактори, що впливають на успішність роботи морських спеціалістів

Фактори	Характеристика
Експлуатаційний	Ступінь модернізації суден, особливості проектування суден
Метеорологічний	Особливості клімату, погодні умови
Професійний	Підготовка членів екіпажу
Комунікативний	Етнічні особливості членів екіпажу, міжкультурне та професійне спілкування
Внутрішньоособистісний	Індивідуальні особливості особистості

Так, у Міжнародній конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахти з Манільськими поправками 2010 р. (ПДНВ) надається визначення та роз'яснення до поняття професійної компетентності через опис вимог, що означає рівень підготовки, який необхідно мати для належного виконання функцій на судні відповідно до міжнародно узгоджених критеріїв, які вказані в них, і включає визначені стандарти або рівні знань, розуміння та навичок, що демонструються (*Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року*, 2012). Кожна з визначених у ПДНВ компетентностей представлена відповідними професійними знаннями, навичками та вміннями, які повинні формуватися в умовах, максимально наближених до реальної професії. Д. Г. Корнеєв зазначає, що компетентність судноводія інтегрує в собі багатофакторний професійний потенціал, і виділяє в компетентності судноводія сформоване професійне мислення, наголошуючи, що компетентність судноводія детермінується його суб'єктивністю (Корнеєв, 2005, с. 24).

О. П. Попова під професійною компетентністю судноводія морського флоту розуміє інтегральну сукупність мобільних професійно-кваліфікаційних, творчих, соціально-гуманітарних і особистісних компетентностей (якостей), які детермінують його здатність та готовність до професійної діяльності в умовах підвищеної відповідальності та ризику, дають змогу отримувати у фаховій справі результати, які б відповідали вимогам науково-технічного прогресу сучасних соціокультурних норм і системі аксіологічних орієнтирів суспільства (Попова, 2011, с. 357).

Відповідно до особливостей професійної діяльності судноводіїв, де управління сучасним морським судном є одним із найбільш складних видів людської діяльності, судноводії виконують функції операторів у системі «людина – техніка» (Страхов, 1976; Якунин, 1998). Крім того, технологічний прогрес в морській галузі фактично ускладнив працю судноводіїв за рахунок високої інтенсивності праці, значних інформаційних потоків, розширення ділових та міжособистісних контактів, зміни їх характеру (Лобастов, 1980; Страхов, 1976). У той самий час майбутня професійна діяльність судноводіїв передбачає вирішення різноманітних завдань сучасного інформаційного виробництва за допомогою розробки складних алгоритмів моделювання інформаційних процесів. Важливими є і особистісні якості майбутнього судноводія. Так С. С. Мойсеєнко в докторській дисертації зазначає, що «мореплавання належить до екстремальних видів людської діяльності, та саме специфіка цієї діяльності висуває підвищені, особливі вимоги до особистості мореплавця» (Мойсеєнко, 2004).

На підставі аналізу літератури, професійних вимог до професії судноводія, звітів практик, ми виділили професійно важливі якості судноводія як необхідну складову загальної професійної компетентності судноводіння. Під професійно важливими якостями ми будемо розуміти комплекс найважливіших індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей особистості людини, які необхідні для успішного виконання діяльності.

Нами було проведено опитування 120 курсантів на визначення професійно важливих якостей судноводіння серед курсантів, які мають плавальний ценз (час чистого перебування на борту судна) та тими, які ще не мають плавальний ценз. Серед десяти запропонованих професійних якостей потрібно було оцінити вагомість кожної якості судноводія за шкалою від 1 до 10 (табл. 2). Цікаво, що всі оцінки курсантів по кожному фактору, які проходили плавальну практику, є вищими, ніж в іншій групі. Обидві групи обрали на перше місце відповідальність, а останні позиції посіли глибокі професійні теоретичні знання, організаторські лідерські якості, високий рівень ерудиції. Для курсантів, які проходили практику, виявилось важливим уміння адекватно оцінювати свою діяльність та

вміння працювати в команді, а для курсантів, які тільки навчаються важливими, є навички професійної діяльності.

Таблиця 2

Порівняльний вибір професійно важливих якостей судноводія

Курсанти, які не мають плавальний ценз		Курсанти, які мають плавальний ценз	
Відповідальність	9,22	Відповідальність	9,83
Навички професійної діяльності	8,8	Уміння адекватно оцінювати свою діяльність	9,38
Уміння адекватно оцінювати свою діяльність	8,73	Уміння працювати в команді	9,33
Інтерес до професії та прагнення до самовдосконалення	8,71	Інтерес до професії та прагнення до самовдосконалення	9,28
Уміння працювати в команді	8,32	Навички професійної діяльності	9,27
Високий рівень здоров'я	8,26	Комунікативні здібності	9
Комунікативні здібності	8,07	Високий рівень здоров'я	8,83
Глибокі професійні теоретичні знання	7,86	Глибокі професійні теоретичні знання	8,61
Організаторські, лідерські якості	7,64	Організаторські, лідерські якості	8,61
Високий рівень ерудиції	7,49	Високий рівень ерудиції	8,17

На діаграмі вказані порівняльні кількісні характеристики кожної якості майбутнього судноводія (рис. 2).

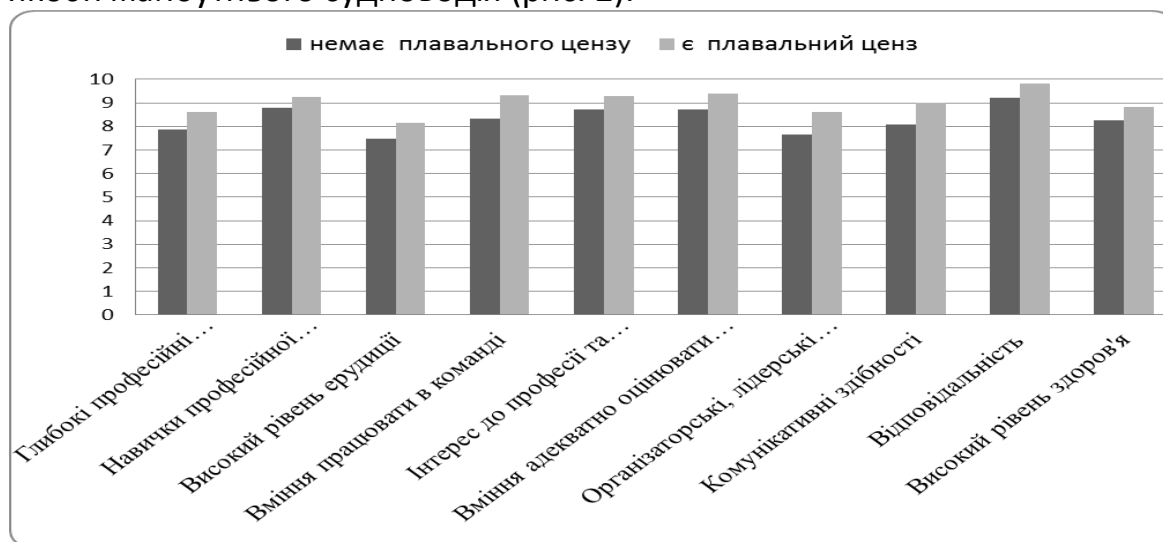

Рис. 2. Порівняльна діаграма кількісних характеристик якостей майбутнього судноводія

Проаналізувавши дослідження щодо професійної компетентності судноводіння, ми визначили, що це багатофакторне й багатокомпонентне явище, визначення якого базується на знаннях різних галузей наук – психології, фізіології, психології управління, культурології, правознавства.

На схемі (рис. 3) зазначені основні вимоги до судноводія, що обумовлені специфікою його діяльності.

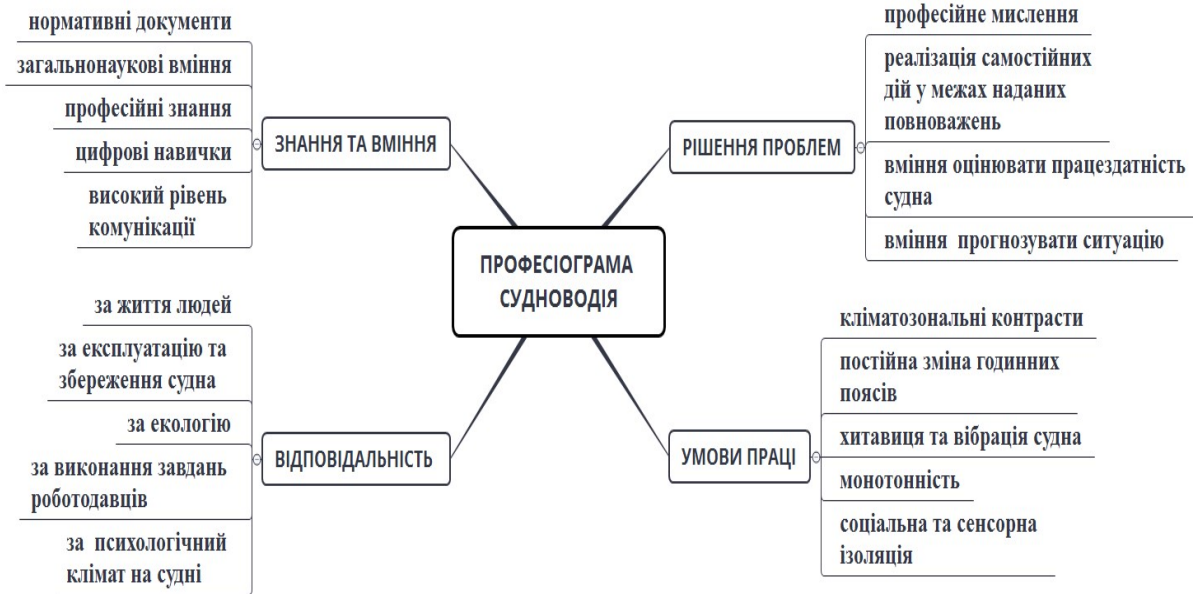

Рис. 3. Професіограма судноводія

Узагальнюючи все вищезазначене, ми склали схему професійної компетентності судноводіння майбутнього судноводія (рис. 4).

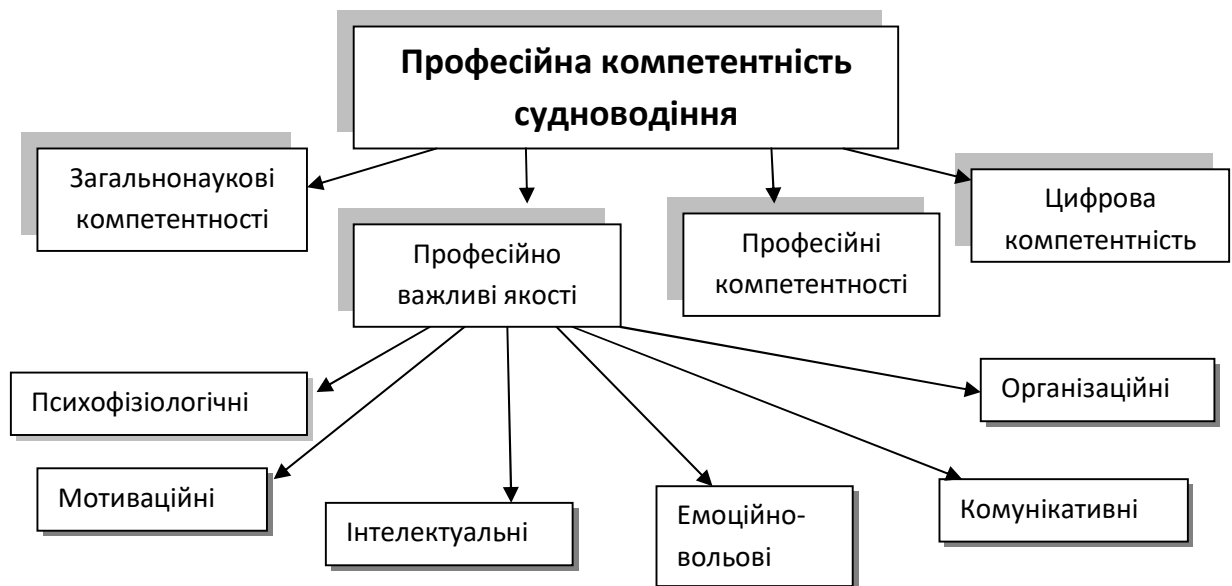

Рис. 4. Професійна компетентність судноводія

Серед найголовніших складових узагальненої професійної компетентності судноводіння: загальнонаукових, професійних компетентностей та професійно важливих якостей окремо виділена цифрова компетентність у силу своєї значущості в сучасному інформаційному суспільстві і в судноводінні.

Таким чином, професійно компетентний судноводій – це спеціаліст, який має високий рівень професійно-практичної підготовки, ґрунтовні знання з професійно-теоретичних і загальнопрофесійних дисциплін, розвинені професійно важливі якості, високий рівень цифрової компетентності, здатний самостійно і творчо вирішувати виробничі ситуації.

Також, на нашу думку, необхідно врахувати, що формування професійної компетентності судноводіння в майбутніх судноводіїв ґрунтується тільки на досвіді діяльності курсантів, їх практичній підготовці. Цю точку зору, засновану на досягненнях теорії навчання (Ж. Піаже, П. Гальперін, Л. Виготський та ін.), поділяє багато зарубіжних та українських дослідників. Неможливо навчитися керувати судном, не маючи можливість навчатися управляти ним безпосередньо.

Висновки. У даній статті ми здійснили аналіз наукових джерел; розглянули поняття професійна компетентність судноводія; на основі наукових праць дослідників визначили аспекти професійної компетентності майбутніх судноводіїв, розкривши сутність поняття «професійної компетентності судноводіння» через ключові компоненти професійної компетентності та їх зміст. На наш погляд, професійна компетентність судноводіння – поняття динамічне й багатоаспектне, його зміст змінюється згідно з процесами, що відбуваються в суспільстві й галузі судноводіння. Питання визначення змісту, форм, рівнів, механізмів та структури професійної компетентності судноводіння в майбутніх судноводіїв потребують подальшої розробки, систематизації, аналізу й узагальнення. Наше подальше дослідження буде спрямоване на розробку факторно-критеріальних моделей вимірювання рівня професійної компетентності судноводіння в майбутніх судноводіїв.

ЛІТЕРАТУРА

- Герганов, Л. Д. (2016). Розвиток професійної компетентності кваліфікованих фахівців морського профілю в навчальних центрах судноплавних компаній: тенденції та перспективи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки, 1*, 76-82. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_1_17. (Herhanov, L. D. (2016). Development of professional competence of qualified professionals of marine profile in the training centers of shipping companies. Trends and prospects. *Scientific bulletin of Mykolaiv national university named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Pedagogical sciences, 1*, 76-82. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_1_17).
- Иванов, Д. А., Митрофанов, К. Г., Соколова, О. В. (2003). *Компетентностный подход в образовании*. М.: АПКИПРО (Ivanov, D. A., Mitrofanov, K. H., Sokolova, O. V. (2003). *Competence approach in education*. М.: АПКИПРО).
- Корнеев, Д. Г. (2005). *Ситуативно-задачный подход при формировании компетентности судноводителя в условиях учебной имитации реальности*. (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08). Казань (Kornieiev, D. H. *Situational-task approach in formation of the competence of the ship navigator in terms of the training imitation of reality* (PhD thesis). Kazan).

- Лобастов, В. М. (1980). *Психологические основы безопасности судовождения*. Владивосток: ДВВИМУ (Lobastov, V. M. (1980). *Психологические основы безопасности судовождения*. Vladivostok).
- Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (консолідований текст з манільськими поправками) (2012). К.: Україна (*International Convention on the Preparation and Certification of Seafarers and Watchkeeping of 1978 (consolidated text with the Manila Amendment)* (2012). K.: Ukraine).
- Мойсеенко, С. С. *Социально-педагогические условия продолженного профессионального образования морских инженеров* (дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08). Кировоград (Moiseienko, S. S. *Socio-pedagogical conditions of continuing professional education of marine engineers* (DSc thesis). Kirovograd).
- Оценка качества результатов обучения при аттестации (компетентностный подход) (2012). М.: Логос (*Assessment of the quality of learning outcomes during qualifying examination (competence approach)* (2012). M.: Logos).
- Педагогический словарь (2008). М.: Академия (*Pedagogical dictionary* (2008). M.: Academy).
- Петренко, С., Петренко, Л. (2018). Формування професійної компетентності майбутніх учителів математики: теоретичний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7 (81), 208-218 (Petrenko, S., Petrenko, L. (2018). Formation of the future mathematics teacher's professional competence: a theoretical aspect. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 7 (81), 208-218).
- Попова, О. П. (2011). Особливості професійної діяльності майбутніх судноводіїв і сутність їх професійної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 353-359 (Popova, O. P. (2011). Features of the professional activity of future ship drivers and the essence of their professional competence. *Pedagogy of formation of a creative person in higher and secondary schools*, 353-359. Zaporizhzhia).
- Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року (*On approval of the Sea doctrine of Ukraine for the period till 2035* (2009) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF>
- Севастьянова, И. В., Моторная, С. Е. (2016). Морской специалист сегодня: связь личностных качеств с условиями работы. *Наука и современность*, 1 (7), 148-156. Режим доступа: <http://ucom.ru/doc/ns.2016.01.148.pdf> (Sevastianova, I. V., Motornaia, S. E. (2016). Sea profile specialist today: connection of personal qualities with working conditions. *Science and modernity*, 1 (7), 148-156. Retrieved from: <http://ucom.ru/doc/ns.2016.01.148.pdf>
- Страхов, А. П. (1976). *Адаптация моряков в океанических плаваниях*. М.: Медицина (Strakhov, A. P. (1976). *Adaptation of seamen in oceanic voyages*. M.: Medicine).
- Якунин, В. А. (1998). *Педагогическая психология*. СПб.: Полиус (Yakunin, V. A. (1998). *Pedagogical psychology*. SPb.: Polius)

РЕЗЮМЕ

Попова Галина. Формирование профессиональной компетентности судовождение у будущих судоводителей.

В статье выяснены теоретические основы формирования профессиональной компетентности судовождения у будущих судоводителей. Проанализированы толкования понятий: компетентность, профессиональная компетентность будущего судоводителя, профессиональная компетентность судовождения.

Определены основные направления формирования профессиональной компетентности судовождения. Выделены и охарактеризованы составляющие профессиональной компетентности судовождения у будущих судоводителей. Доказано, что профессиональная компетентность судовождения – понятие динамическое и многоаспектное, его содержание меняется в соответствии с процессами, происходящими в обществе и области судовождения.

Ключевые слова: судовождение, будущие судоводители, компетентность, профессиональная компетентность, компетентностный подход, профессиональная деятельность.

SUMMARY

Popova Halyna. Forming navigation professional competence of future marine navigators.

*The aim of the article is to determine the aspects of forming navigation professional competence of future navigators. **Research methods.** To solve the problem, a complex of methods was used: analysis, systematization and generalization of philosophical, pedagogical, psychological, normative, reference sources and educational-methodological literature in order to substantiate the essence of the concept of “professional competence of navigation”; analysis of normative and programme-methodological documents in the field of education with the purpose of determining the structure of professional competence of future marine navigators.*

Research results. *The author studied international requirements of Standards of training, certification and watchkeeping for seafarers (STCW). The article is devoted to the theoretical principles of formation of navigation professional competence for future marine navigators. The concepts of competence, professional competence of future marine navigator, professional competence of navigation are analyzed. The basic directions of formation of future navigators’ professional competence are determined. The components of professional competence of future navigator are highlighted and characterized. The basic requirements for a marine profession are revealed, which are determined by the specifics of its activity, a professional mariner has been compiled. It is proved that professional competence of navigation is a dynamic and multifaceted concept, its content changes in accordance with the processes taking place in the society and the field of navigation. The article defines professional requirements for the marine profession, highlights professional qualities of the ship crew as a necessary component of the overall professional competence of future marine navigator. **Conclusions.** Formation of navigation professional competence of future ship navigators is carried out in accordance with internationally agreed criteria built on a competence approach. The system of professional training of future marine navigator is intended to ensure personal and professional formation, self-determination and subjective readiness to carry out professional activities in the current conditions, taking into account digital trends.*

Key words: competence, navigation, future marine navigators, professional competence, competence approach, professional activity.